

SOLNČNICE

1. Studenec

Zadnji otrok Blažičeve družine se je rodil dve leti pred vojsko. Krstili so ga za Vladimirja, klicali pa Ladko. Svoja prva leta je bil večkrat lačen kakor sit. Pestovali so ga sicer eden bolj kot drugi in ga razvajali s sladčicami, kolikor jih je pač bilo, a prav to negovanje je na njem pustilo svoje sledi. Rasel je v dolžino, bil je bled in suh, samo velike sive oči so bile nekaj posebnega. Kadar se je jokal, so se močno solzile, a on je skozi nje gledal enako široko in vdano.

Ko je bil star pet let, je padel na soški fronti oče. Takrat je bilo v hiši mnogo joka in vzdihov. Ko pa so odprli testament, je družino zajelo dvojno razpoloženje. Tam je bilo namreč zapisano, da deduje vse posestvo najstarejši sin, druga žena, mačeha, pa da dobi izplačano doto, tisoč štiristo kron. Gospodična Angela, ki je bila tu šele sedem let, ni vedela kam s svojim Ladkom. Končno jo je vzel k sebi oče, ki je sedemdesetleten gospodaril na samotnem posestvecu uro daleč na kmetih. Tako je bilo vprašanje sinčka in matere za nedoločen čas rešeno.

Ladko je pričel hoditi v šolo. Suhec, kakor je bil, oblečen v tesno, sinje pisano obleko, je bil skraja nekaj zase, vendar so ga kmečki tovariši kmalu sprejeli medse in od tistega časa se je zmerom čutil vaščana. Bil je pri vseh objestnih otroških početjih, zato je bil v šoli dostikrat tepen. Ker med poukom ni znal molčati, ga je učitelj premestil v zadnjo žensko klopo med dve deklici. Tedaj se je v njem prvič uprlo. Bil je silno ponižan, kajti podzavestno je čutil manjvrednost deklic. V prvem odmoru je ušel. Ko ga je drugo jutro po molitvi učitelj poklical na odgovor, je šel boječe pred tablo, kjer se je nato odigral zanj zelo mučen dogodek. Kasneje mu beg več ni prišel na misel.

Učil se ni nič, pa je bil zmerom najboljši. Kadar ni bilo šole, je prišel samo jest. Včasih ga ni bilo do poznega večera in tedaj je mati hodila ponj. Obstala je pri križu nad vasjo in klicala: »Lad-koo! Lad-koo!« Plaho se je odzval kje na drugem koncu, stekel po bližnjicah in je bil še pred njo doma.

Kasneje se je najrajši spominjal jesenskih dni in večerov, ko je skupno delo in slabo vreme zbralo družinico v sobi.

S starih orehov pri hišici je že odpadalo listje in pokrivalo bledozeleno travo, ki je skušala v toplem preddeževnem vetru in v vablljivo gorkem solncu še enkrat pognati. Ob skednju je stala v dolgih vrstah naslonjena suha koruznica, v hiši pa je bil kup še neobeljenih storžev. Miza in klopi so bile potisnjene v kot k veliki lončeni peči, ki je segala visoko pod strop. Na tramu je visela svetilka, ki je one večere

dolgo v noč brlela s sikajočim, nestalnim plamenom, ko so sedeli sredi prijetno dehteče beljavine in belili lepe storže. Na mizi je bil hleb kruha in polič trpkega sadjevca pa tepke. Tiste ure jim je bilo tako prečudno lepo: osemdesetletnemu staremu očetu, ki je večje pomerjal vezance, jih paril in vezal; ne dosti mlajši stari materi, ki je z žilavimi rokami krepko pomagala; materi, ki ji je polpreteklo življenje težkih vojnih let zagrenilo marsikateri trenotek; in Ladku, ki mu je šla po glavi pesem o Cicibanu in ptički.

V vaško šolo je hodil štiri leta, nato pa v mesto — dan za dnem uro tja, uro nazaj. Spet je pretrpel mnogo gladu, a zdaj se je začel učiti in je že postal primerno pameten. Tri leta je tako živel in do-raščal, ne da bi vedel, kaj menijo z njim. Mati mu je mnogokrat pripovedovala o zavodih, kjer ima vsak deček svojo sobico, v njej postelj, mizo, omaro in knjige in kjer se uči. Zaželel je kam dalje, v višje šole. Župnik, ki ga je dobro poznal in ga imel rad, mu je nekoč rekel:

»Ladko, samo po eni poti bi šel lahko študirat. A obljubiti moraš, da boš ostal v zavodu in postal duhovnik.«

Fantek je bil star šele trinajst let, a je že spoznal, da ga duhovniški stan ne mika posebno. Vendar je tudi že vedel, da sila kola lomi, zato je odgovoril:

»Bi.«

Župnik je videl, kako je ta beseda neodločna, in mu je bilo žal za Ladka.

Leto kasneje pa so mu le pomagali v šole. Sam si je nekje izprosil hrano in je stopil kar v drugi razred gimnazije. Sam med tujimi ljudmi, daleč od doma in matere je sprva mnogo trpel, ampak počasi se je izboljšalo. Tisto prvo jesen je umrl tudi stari oče, ki je zapustil svoje premoženje materi — in tako se je končala otroška doba Ladvovega življenja.

2. Potok

Imenitno se je Ladku zdelo, biti dijak, hoditi vsako jutro s kupom knjig pod pazduho in se učiti, učiti. Bil je »vi«, kar mu je bilo zelo všeč.

Že zgodaj je začel poučevati in od leta do leta je bil bolj znan. Zaslužil je precej, ampak z denarjem ni znal ravnati. Ko se je o božiču ali o veliki noči hvalil, koliko je dobil pri instrukcijah, ga je mati vprašala, kje ima kaj prihranjenega in kaj si je koristnega kupil. Tedaj je iz košare jemal knjige in jih polagal na mizo.

»To sem si kupil, mama, same pesmi so notri. Tukaj so popisani tuji kraji. V tej debeli pa piše, kako so živeli stari Slovenci. Ta majhna, vidite, je francoska ...« Tako je našteval, mati je odkimavala in menila, kaj bo s tem. Potem je navadno napravil trden sklep, da ne bo več kupoval novih, a ta sklep je držal do prve prilike, nič delj.

Ladko je rasel ob tujem, podarjenem kruhu. Kmalu je bil tako velik ko mati in kar naenkrat jo je prerasel. Počasi je zorel. O počitnicah, ko je bil doma, so začela prihajati pisma z lepo dekliško pisavo, a odhajati Ladkova. Mati je to dobro vedela, čeprav ji je skrival in ji ni nikdar ničesar omenil. Kar se tega tiče, ni sploh nikdar rad z njo govoril, tudi kasneje ne.

Zadnja leta srednje šole pa so bila zanj najlepša. Izbral si je bil že poklic: profesor bo. V urah, ko je poučeval, je naravnost užival. Postal je spreten v izražanju, resen in odločen, včasih tudi zbadljiv. Izgubljal je plahost, zlasti pri ženskah, navadil se je uglajenosti in zabavnosti.

Dekleta so ga že zgodaj privlačevala. Ko je bil v najlepšem razvoju, je mnogo pretrpel, kajti za nič na svetu ne bi šel predaleč — ne samo zaradi gledanja na svet in življenje, marveč tudi zaradi matere. Ko mu je bilo najhuje in se je čutil na tehtnici, si je zmerom mislil: »Kaj bi rekla mama?« Vedel je, kaj bi rekla, in ker jo je imel nadvse rad, se je vedno odločil po njeni volji.

S profesorjem nemščine so se med poukom pomenili o raznih stvareh. Ladko je nekoč kar naravnost povedal:

»Ampak — mlad fant biti je pa res težko!«

Dekleta so postala pozorna, se spogledovala in se nasmihala.

»Tako? Koliko ste stari?« je vprašal profesor.

»Devetnajst.«

»No, boste videli, kaj še bo. Zdaj je igrača!«

Ladka je poparilo. Nasmehnil se je, stisnil ustnice in se zagledal skozi okno. Iz sedmega razreda, ki je bil v drugem nadstropju, se je videlo daleč, na reko pod mostom, na gozd in njive in na gore. Okno je bilo odprto in slišalo se je šelestenje ostrolistnih javorov, ki so rasli na pročelju v dolgi vrsti, in šumenje vode, ki se je penila ob jezu. Nad vso pokrajino pa je sijalo zadnje septembrsko solnce. Bila je plodna jesen.

Z drobnimi izkušnjami je prišel sčasoma do spoznanja, da je tudi zaupanje v dekle tvegana stvar. Zato je postal bolj resen in se je varoval velike odkritosti in nežnosti.

Nadomestilo je našel v prijateljstvu s sošolcem Marijanom, ki je bil tudi s kmetov. Med njima ni bilo nikakih skrivnosti. Bila sta si iskrena in odkrita, se podpirala kadarkoli je bilo potrebno.

Odslej je Ladko živel sicer v neprestanem boju s seboj, toda laže se je premagoval. Da je imel v teku treh let že četrto dekle, so vedeli skoraj vsi, ki so ga poznali, in nekoč je to porabil tudi profesor slovenščine, ki ga je imel najrajši.

»Boste videli,« mu je rekel, »po mnogih letih se boste z večjim veseljem in zadovoljstvom spominjali svojega šolskega prijatelja nego še tako ljubega dekleta. Verjemite mi!«

Ladko je prikimal, čeprav sam o tem še ni bil trdno prepričan, ker takih stvari dotlej ni nikdar razmišljal.

Matura je tovariša še enkrat združila. Ladko jo je dobro napravil in se dva dni čutil na konju. Tedaj je pozabil trnjeve postaje svoje mlade poti. Samo toliko časa, potem je šel vase in se je vprašal, kaj prav za prav je. Moral si je odgovoriti, da je na najtežjem razpotju. Pred njim so bile nove skrbi.

Doma se je trudila mati sama. Delo jo je jemalo, vsako leto je bila manjša, bolj drobna in slabotna. Ob vsakem naslednjem Ladkovem slovesu ji je bilo težje. On ji ni znal ne mogel pomagati, imel je dovolj truda s samim seboj in z drugimi.

Marijan in Ladko sta počitnice po maturi porabila za planine. Občudovala sta pokrajine, ki so se videle s snežnih vrhov. Ladko je bil zadnjikrat tako visoko in vrnil se je sicer zagorel, toda neveselega razpoloženja.

3. Pretesna struga

Po sedmih letih je preživel jesen doma pri materi. Ta čas je bil zanj najlepši: vse zori, sami sadovi, smisel celega leta v slikoviti podobi. Obiral je jabolka kot nekoč in jih spravljal v zaboje na podstrešju. Iz drage je nosil košare krompirja, ki ga je kopala mati. Čutil se je gospodarja, ne toliko iz zavesti, da je avgusta postal polnoleten, kakor ob misli, da je mati slabotna in da več ne more opraviti vsega, kot bi treba. Septembrske noči je stražil pred tatovi. Stal je med trtami, oprt na močno palico, mirno kot kip. Krog in krog so črički brez konca gulili svoj enolični črn-bel, črn-bel. V presledkih so se slišali iz sosednih trtij svarilni streli. Na ravnini so prepevali fantje in njihovo petje je v lahnem šumenju nočnega vetra donelo čudovito prijetno. Po vsem nebu so trepetale zvezde, tu pa tam se je katera utrnila in v lepem loku izginila. — Ko je prišla trgatev — višek jeseni, je vse delo vodil prav za prav on. Veselje, ki človeka spreletava med rume-nečimi trtami, sredi brent zmečkanega grozdja, ki silijo vanj ose in čebele, sredi vriskov, pesmi in lahnega vetra, v prijetnem solncu — vse to veselje je čutil Ladko podvojeno.

Ob odhodu v začetku oktobra mu je bilo najtežje. Tisto slovo je pomenilo popoln prelom med njim in domom. Zdaj bo hodil semkaj samo še mimogrede na oddih, njegove skrbi in vse njegovo gledanje pa bo obrnjeno drugam, v prihodnost.

Zbogom!

Z Marijanom sta si najela skupno sobico, priberačila si hrano za leto naprej — in kolesa življenja so se pognala v še hitrejši tek.

Vsa štiri dekleta, ki jih je Ladko nekoč imel, so utonila v pozabo. Včasi je bridko ločitev zakrivil sam, ampak ta zavest mu ni težila vesti. Ko je šla tudi četrta, je samemu sebi obljubil, da bo zanaprej resen. Z nekako grajo in žalostjo si je dopovedoval, da ne bo mogel najti deklice, ki bi ji ohranil zvestobo. Toda njegovo čuvstveno srce je bilo navajeno ljubiti in osamljenost mu je bila tuja. Često ga je

spreletavala zagrenjenost. Ob takih prilikah si je gorko zaželel zvonke dekliške besede, ki bi ga razvedrila, in roke, ki bi mu včasí njegovo ljubeznivo stisnila.

V mestu, kjer je živel prej, je učila mlada učiteljica Jelka Vrščajeva. Poznal jo je iz dni pred maturo, a samo po videzu. Zdaj pa je zahrepenel po njej. Bila je tenka, svetlolasa in mirno dostojanstvena. Pisal ji je, čez kak mesec mu je odgovorila. In tako se je stvar razvijala do spomladi, ko sta si govorila med štirimi očmi in mu je pri odhodu na velikonočne počitnice dala lep šopek vijolic.

Poleti ga je neprenehoma vleklo k Jelki. Toplina poletja in zdrave mladosti mu je penila kri.

Objel je deklico, jo stisnil k sebi in ko mu je naslonila glavo na ramo, užival vonj njenih las. Silno nežno je šepetal:

»Jelka, moja moraš biti! Kedaj boš moja?«

Dvignila je glavo in ga pogledala s polzaprtimi očmi.

»Čakaj!«

Ta kratka beseda je za Ladka pomenila dolgo dobo premagovanj, ki se mu je zdela brez konca.

»Jelka, ne smeš me pustiti! Tako se čutim veselega in brezskrbnega, kar te poznam!«

»Ti me boš pustil —«

»Nikdar!« je obljubil. »Tako si gorka, čutiš?«

Nasmehnila se je, a občutek toplote in Jelkin nasmeh sta mu bila nova muka. Od trpkosti si je hotel razgristi ustnice. A med oblaki nekje je mirno blestel mesec.

Ko sta se nekoč sprehajala med njivami za mestom, ji je rekel:

»Zdi se mi, da sije več solnc, kadar si pri meni.«

»Morda pa je od solnčnic bolj svetlo. Poglej, koliko jih je tam!« se je zasmejala in pokazala proti brezovemu logu. Tam so res cvele visoke solnčnice in v avgustovem solncu so bili od teže upognjeni cveti ko zlati.

Sicer pa je bila že jesen. Ko pride avgustov dež, postane nebo čudovito modro, ohladi se zemlja in ozračje in vse prične hitreje zoreti. Gozdovi dobijo poseben vonj, rdečkasta resa med brezami se bujno razcvete. Ko zaide solnce, ožarijo oblake spreminjaste barve: svetla, rumena, zlato bakrena, rdeča — dokler ni vse pepelnato. Potem se ob večerih slišijo črički in škripanje voz proti vasem ali samotnim naseljem. V trtjih se že dobi rana črnina.

»Zdaj mi pa povej,« je rekel, »Jelka: ali me imaš rada?«

Ozrla se je nanj in ga dolgo gledala. Ladko ni prenesel njenih žalostnih oči.

»To vprašuješ?« mu je očitala in premolknila. »Ali misliš, da — da se — igram? Še zdaj me nisi spoznal.«

Bilo mu je žal. Poljubil jo je na hladno lice in prepričevalno dejal:

»Ti si moja solnčnica, Jelka!«

Potem sta dolgo molčala.

Nad gorami, kamor je zašlo solnce, se je iz sivega oblaka napravila podoba ogromnega konja v silnem galopu.

Ko se je zmračilo, sta se počasi vračala. Bilo je že hladno in čutila se je močna rosa.

»Ladko, povej mi, kaj je ljubezen,« je nepričakovano vprašala Jelka. »Ali je res taka, kot jo nekateri popisujejo (naštela je nekaj domačih in tujih imen): smisel vsega samo uživanje? Ako je taka, jaz —« Zastrmela se je vanj, ne da bi povedala do konca in pričakovala odgovora.

Čutil je na sebi njene vprašujoče oči, zato je izbral besede, da bi ji kratko in jasno povedal svoje mnenje.

»Ljubezen je zame nekaj tako lepega, da me vselej zaboli, kadar se po krivici enostransko uporablja. Ako je ljubezen le uživanje telesnosti, ali nismo upravičeni govoriti tudi o živalski ljubezni? Tej pravimo nagon in njemu se žival ne more ustavljati. Človek se lahko brzda, ker ni zgolj nagonsko, marveč tudi duhovno bitje. Ima voljo in razum, da ne govorim o višjih zakonih morale, ki se jim je dolžan pokoriti. Osnovni smisel ljubezni je, želeti in delati bližnjemu dobro. Razbrzdanci pa gledajo le z ozkega spolnostnega vidika in iščejo povsod samo čutno uživanje lastnega telesa. Razume se, da po njihovem pojmovanju dekle ni navezano na enega samega fanta, kakor tudi narobe ne, ampak na človeka, ki pač more in hoče nuditi zaželeno ugodje. Tako ljubezen oznanjajo materialisti. Zanikanje slehernih moralnih vezi in vzporedno vsestranska svoboda v izživiljanju izenačita človeka z živaljo. Njihovo naziranje je docela pogrešeno, ker temelji na napačni osnovi. Ampak — zame je ljubezen nekaj višjega, nekaj, kar me dviga, kar me dela lahkega in obenem boli. Da, boli,« je poudaril.

Pogledal je Jelko in videl, kako mu je zadovoljno prikimala. Nato se je predal mislim.

Kadar je bil na svojem samotnem domu, po ves dan ni videl drugega človeka kot mater. Kratkočasil se je s knjigami in pismi ali pa hodil v mestece in tam po cele popoldneve preživel pri sorodnikih in znancih. Tožilo se mu je po Marijanu in Jelki in pogosto jima je pisal. Ako pa je šel k Marijanu na počitnice, ni pri njem nikdar strpel teden dni, čeprav je bilo tam lepo, v bregu nad reko, med trtji in zidanicami. Dekle in mati sta ga klicali. A ko se je ustavil v mestu pri Jelki in je bil z njo v prijetnih razgovorih, spet ni bil popolnoma zadovoljen. Dve uri stran je bil Marijan, šest ur v drugo smer pa mati in vse tisto, kar se razume pod besedo dom. Po vrnitvi nekaj dni ni vedel, kam bi se dal. Nikjer ni imel obstanka, samemu sebi se je zdel ladja, ki išče mesta za pristanek. To čudovito razcepljenost in hkrati povezanost svoje notranjosti je čutil čim dalje izraziteje in je o tem zmerom več razmišljal.

Mati in dom — Marijan — Jelka.

Te tri ljubezni niso bile med seboj enake in jih zato ni mogel meriti, katera je močnejša. Vendar je nekako razumsko dajal prednost zadnji.

»Enkrat me boš obiskala na domu, ne?« je vprašal.

»Bo mami prav?« je podvomila.

Res, ali bi ji bilo prav? Ali si ne bi morda mislila: Glej ga! Čuti, da se bližam grobu, in že vodi nevesto na ogled! ,Ampak, kako ta deklica vse pametno premisli!« mu je bilo všeč.

»Pa počakaj,« je odgovoril.

Kdaj bo resnično imel Jelko? Čez štiri leta, pet? Težko. Morda čez osem? Da, takrat gotovo že, saj gre čas tako hitro, a upanje je nekaj tako lepega in tolažilnega —

Tedaj ga je po vsej notranjosti zvila huda bolečina. Za trenutek je obstal, potem je šel dalje in vso pot stiskal Jelkino toplo roko. A slutnja je prišla in se ni dala odgnati. Kot težek oblak je grozila potemniti njegovo tesno, a svetlo pot.

4. Reka ponikne

Odkar je videl, da se bo Jelka ohranila zanj, prav za prav ni več imel povoda misliti o tej svoji notranji podobi, marveč je gledal v prihodnost. To gledanje pa nikakor ni bilo razveseljivo.

Kadar je mislil na množico tovarišev in tovarišic, ki so prav tako kakor on hodili dan za dnem na univerzo, s prav tako željo po znanju, ali, kot si je točneje razlagal, željo po zasluženem kruhu, vselej je videl življenje v drugi, neprijetni luči. Temu in onemu domačih je to včasih omenil, a ti so ga tolažili, češ, reven si, priden, nadarjen, brez očeta — ne boj se, ti boš že dobil. A takim besedam Ladko ni verjel, čeprav je bil hvaležen zanje. Vedel je namreč dobro: mnogo je v tej množici ljudi, ki so prav tako ubogi, pridni, nadarjeni, brez očeta in morda tudi brez matere. Dovršili so šole in zdaj čakajo. Ako jim je sreča mila, gredo v pisarne, v podjetja kot agenti, kot vzgojiteljice v družine. Večinoma živijo morda težje kot v študentskih letih. Predstavljal si je, kako mučno mora biti to životarjenje. Šestnajst, dvajset let so poslušali modrost, srkali znanje, delali načrte, obljubljali siromašnim staršem, da se bodo oddolžili za vse žrtve — toda nazadnje se je vse razblinilo kot lepe sanje.

Nasprotno pa je videl, da gosposkim pot ni tako hrapava. Nikdar niso bili lačni, nikdar v skrbeh za obleko, v vsaki bolezni, ki se je morda primerila, so imeli imenitno oskrbo, niso zrasli ob tujem kruhu in tujih ljudeh, skratka: niso videli življenju v jedro, niso občutili bede in tegobe nepoznanjih, skromnih, odmaknjenih. Vendar so bili ozeblim, lačnim, bolehnim tovarišem enaki. Še več: zveze z vplivnimi sorodniki in znanci so jim omogočale, da so se prikopali do visokih mest in od tam morda reševali socialno vprašanje. Zato se rešitve ni nadejal še tako kmalu.

Kako je vse to prišlo vanj in kdaj, sam ni vedel. Morda je vplivalo domače ozračje. Trdni kmetje, ki so pridelali po petdeset hektov vina, do sto mernikov žita, ki so imeli prostrane gozdne dele in polne hleve živine, na zimo niso mogli oskrbeti družine z obleko ali plačati davkov in zavarovalnine ali dati koga od hiše, da bi si ustanovil lastno ognjišče. Hrane je bilo sicer dovolj, vendar to še ne zadostuje za življenje.

To dvojje — neiskrenost gospode oziroma pomanjkanje smisla, načrtov ali moči za učinkovito izboljšanje ter beda kmetov in delavcev — je Ladka napolnilo z naveličanostjo. Za čas ga je obšla sladka skušnjava, da bi obupal, prekinil šole in ostal doma pri materi. Obdeleževala bi njivice in bi se že kako preživljala. Toda to misel je takoj zavrnil. Ali je štirinajst let prenašal udarce in ponižanja, da bi se zdaj zaril v skopo, kamenito zemljo in z enim očesom gledal, kako rastejo posevki, z drugim pa kvišku po vremenu? Kmetoval bo lahko kasneje, ako pa je s šolo že začel, naj z njo tudi konča. Drugo pa je bila Jelka. Niti misliti si ni upal, da bi bila pripravljena iti k njemu na dom. Tudi sam ne bi tega hotel. Imel jo je prerad, da bi ji ustvaril bedno življenje. Zato so vsi taki pomisleki izginili. Zavedal se je, da je družba v neredu, da zaradi tega trpi vsak posameznik in da je zato vsak posameznik poklican, prispevati nekaj za njeno ureditev, vendar o tem, kako bi pomagal, še ni veliko razmišljal. Ni mu kazalo izgubljati let; hotel je doseči popolno zrelost in se nato vsega posvetiti družbi.

Nadejal se je, da bo drugo leto na univerzi ugodneje živel, a se je zmotil. Prilike so nanesele, da je imel mračno, nezakurjeno sobo in nezadostno hrano. Čas je kljub temu naglo mineval. Ladko je bil ves čas zatopljen v študij in junija je napravil prvi izpit.

Odkar je pogostejše čutil bolečine v želodcu, je bil trpek in prav v tej zagrenjenosti si je mislil, da tekmuje z boleznijo: ali bo on prej dovršil ali ga bo ona prej zlomila. Zanj je bilo še dobro, da ni utegnil mnogo misliti na take stvari.

A v začetku avgusta se mu je tako poslabšalo, da je moral v bolnišnico. Tega se je bal po vsej pravici — toda nič ni pomagalo. Ležal je v veliki, svetli sobi, med belimi odejami, in s stisnjenimi usti strmel postrani skozi okno. Na položni njivi so cvele solnčnice.

Prišel je zdravnik, se ustavil ob postelji, pogledal temperaturo na listku in po navadi vprašal:

»Boli?«

»Ne boli, samo nekam čudno mi je,« je tiho odgovoril Ladko.

»Tako,« je kimal zdravnik, »ali ste zadnja leta čutili kakšne bolečine?«

»Da, včasih še v gimnaziji.«

»Kakšno hrano ste pa tedaj imeli?«

»Hrano?« Ladku je bilo nerodno, pomolčal je in rekel: »Po hišah, vsak dan v tednu drugod. Bila je dobra, le včasih sem v gostilnah dobil kaj prestanega —«

Zdravniku se je pomračil obraz.

»A tako? Kaj pa starši?«

»Samo mamó imam. Oče je ostal na vojski.«

»No, bo že bolje,« je iz navade potolažil zdravnik. Ko pa je šel dalje, si je mislil: Revež, tudi on pojde, žrtev vojske. Ni se upal ozreti nazaj, da ne bi bolnik za njegovimi svetlimi naočniki bral obsodbe. Kadarkoli je prišel mimo, je postal dalj časa ob Ladkovi postelji, smehljaje se govoril in gledal zdravila na omarici, o katerih je vedel, da so zastonj, da so prepozna.

Seveda so ga obiskovali tudi mati, Marijan in Jelka. Toda ti obiski so ga zmerom spravili v žalost. Ko je gledal mater, ki je skoraj jokala ob postelji, se je obrnil na drugo stran in se komaj ubranil solzam. Tolažil jo je, čeprav sam ni več verjel v svoje besede.

Še najbolj všeč mu je bilo, kadar je bil pri njem Marijan. Edino tako prijateljstvo je popolnoma iskreno, je vedel, medtem ko je ljubezen do dekleta zmerom usmerjena na neko korist v bodočnosti.

»Večkrat se spominjam,« je rekel o priliki, »kar sem nekoč slišal v osmi: ljubezni minejo, prijateljstva ostanejo.«

»Morda pa le ni tako hudo,« se je nasmehnil Marijan. »Tudi ljubezen ostane, kajne?«

»No, včasí tudi. Marijan, saj jaz sem srečen, samo —« Ni izgovoril do konca. Potem sta se menila o drugih stvareh.

Kadar pa ga je prišla obiskat Jelka, je v najvišji meri podzavestno čutil boj med življenjem in smrtjo.

»Ti si prišla, ljuba? Lepo je, da si tukaj. No, povej kaj veselega!«

A veselega mu ni znala pripovedovati. Sedela je in ga gledala. Srce jo je bolelo, da bi zajokala.

»Jelka, daj mi zrcalo!« je prosil.

Ko se je videl v njem, ga je naglo odložil in tiho rekel:

»Moj Bog, kako sem ves drugačen! Tako bled in suh — —«

Jelka ga je pobožala po potnem čelu in mu uravnavala dolge, svetle lase.

»Ladko, kaj naj ti prinesem za rojstni dan?« je vprašala po mučnem molku.

»Za rojstni dan? Saj res, čez pet dni — tri in dvajset let...« Tako mlad še, tako ljubljen, pa...

»Jelka — solnčnica, prinesi mi solnčnico,« se je nasmehnil.

Nekoliko se je začudila, vstala in kmalu odšla. V sobi se je polagoma mračilo in visoko pod stropom so počasi zablestele medle luči.

Sredi mesca se je obetal avgustov dež in Ladko je spoznal, da se bliža konec. Strašno grenko mu je bilo ob misli, da bo moral vse pustiti, na kar je bil tako navezan. Vse trpljenje, ki ga je prenesel, zastonj —

Ležal je negibno in gledal v strop. Skozi odprto okno sta prileteli v sobo dve lastovki in plašno letali od stene do stene, ne da bi mogli ven. Eni se je končno le posrečilo, druga pa se je zastonj trudila in

je že omahovala. Nazadnje se je ujela na napeto žico nad okni — in tedaj je Ladko zaspal v mučne sanje.

Pozen večerni čas je in mesečina je razlita po vsej pokrajini. Blizu mosta pri mestu se zbirajo dekleta. Osem jih je in vsaka ima v roki lepo solnčnico. Nato odidejo, Ladko za njimi. Gredo počasi in se ustavijo pred stanovanjem Jelke Vrščajeve. Potem stopijo na vežo, se pred vrati postavijo v krog in zapoje: Venček na glavi se bliska iz kitice... Ladko stopi bliže in jih ogovori: »Kaj pa je tukaj?« »Solnčnica se bo jutri poročila.« »Jelka Vrščajeva? S kom pa?« Povejo neznano ime. Boječe vpraša: »Ali ni nekoč ljubila nekega Ladka Bla —?« »Da, ampak on je že pred tremi leti umrl.«

Ladko se je zbudil ves moker, glasno vzdihnil in se ozrl proti stropu. Lastovke več ni bilo tam. Na čelu je čutil mehko roko.

»A, ti si pri meni, Jelka,« se je začudil. Deklica je bila lepa in zdrava, sedela je na postelji tik njega, grela ga je njena toplota, a zdaj jo je gledal brez muke kot nekaj navadnega. Vročica ga je zmedla.

»Jelka,« se je smehljaj, »ti si kakor neoprašen cvet spomladi, ne? Ampak — jaz sem bil nasproti tebi zmerom dostojen, kajne? Ti si solnčnica, ti si življenje, a jaz... jaz... sem smrt, skrajnosti pa se dotikajo,« je rekel in jo prijel za roko, »zdaj se držijo celo skupaj. Ne hodi od mene, življenje, jaz sem... mlad, še štiri leta... še mnogo let... hočem čakati, da boš vsa, vsa moja... Toda,« se je razžalostil, »ne, jaz bom umrl in ti... ti boš ostala... solnčnica moja... lepi cvet...« Oblile so ga solze. Okrenil je obraz.

Prišel je avgustov dež in tisti čas se je Ladko Blažič poslavljaj od vsega in vseh, ki so mu bili dragi. Mati, Marijan in Jelka so bili okrog njega. Govoril je s slabotnim glasom.

»Mama, zbogom! Ne jokajte... boli me... Nekako boste že živel... Če bi jaz živel... Ne jokajte...«

Mati je stiskala njegovo blede roko v raskavi desnici in se stresala od ihtenja.

»Marijan, moj dragi... Ko boš... inženir... bi bil jaz... profesor...«

Počakal je in tiše nadaljeval, ne da bi gledal deklico:

»Solnčnica... Jelka, tako mi je... težko brez... tebe... Na grob... nasadi... solnčnice... tiste visoke... lepe!... Zmerom sem hotel nekam daleč... visoko... zdaj... pojdem... kmalu. Molite... zame...«

Dva dni kasneje, ko se je zvedrilo in je bila zunaj zgodnja jesen in so se plodovi bleščali v solncu, je Ladko res šel. Daleč od tam je sameval njegov dragi dom, ki bo ostal še dolgo, delj kot tisti trije Ladvki ljudje.

Pred hišico so v samoti po pogrebu — Ladka so bili prepeljali namreč na domače pokopališče — stali njegova mati, Marijan in Jelka.

Mati je bila v črno oblečena, drobna, suha, bleda in objokana. Izpod rute so moleli močno osiveli lasje.

Marijan je bil tih in je čutil vsepovsod strašno praznino.

A Jelka Vrščajeva se je zavedala svoje polne dekliškosti, življenja in mladosti. Vse jo je sladko težilo, tudi bolešt.

Pozno popoldansko solnce je prijazno grelo. Bila je lepa, svetla jesen, čisto Ladkova, toda Ladko, za dan starejši kot tri in dvajset let, je truden od razmišljanj in načrtov počival. Njega ni nič več bolelo.

ANTON VODNIK

ZADNJI OGENJ

Odkar je v temnem, starem gozdu
zadnja kukavica pela,
da deca je zamaknjena strmela
in šla za njenim glasom
kakor v daljne kraje
iz vasi —

pomlad je ob studencih
zdavnaj odcvetela ...
Potemnele so noči,
globoke in srebrne
kakor med gorami jezera.

Za nami
zaprla so se vrata v tihi hram.
Nazadnje smo ostali sami
z ljubečimi ženami,
ki so prsi jim trudne in težke
kakor sad pred žetvijo.

Sedimo krog zadnjega ognja,
ki neme rôke nam zlatí ...
Ponoči sneg zamel bo gaje —
a neko jutro
nova pesem nas zbudi.